

tesa ha estat la grossa bola de jugar: «*botxa*, la de jugar: globulus ligneus; joc de *bótxas*», «*botxas* las que fa la roba o el vestit: fuelles» (Belv., 1803); en aquell sentit ja era usual al baró de Maldà (fi segle XVIII): «sota d'uns porxos que hi havia alguns mossos que jugaven a *botxes*», *Coll. de la Bona Vida*, p. 115. Quan jo era jove net es veia jugar a botxes en els afores de moltes poblacions i ciutats, i en primer lloc els de Barcelona; avui ja és més aviat cosa de pobles, si bé no lluny de Barcelona (el 1953 veia jugar a *bótxas* a Castellví de Rosanes); s'hi juga més que mai en el Rosselló (amb ultracorreció *zuga a bótxas* a Cornellà del Bèrcol, 1959). En el sentit de bossa de la roba dona lloc a d'altres aplicacions rústiques i tradicionals, com en l'elaboració dels productes lactis, a Mallorca: «aquesta roba, la posen ab dues dobles, fermada a la boca de l'olla-colera, fent *botxa* o clot, a on aboquen la llet, que passa per aquella roba i cau dins l'olla-colera» (*Vocab. del Bestiar de Llana de Manacor*, BDLC VII, 180).

De l'it. passà a altres parlars veïns: Roergue *boucho* «boule pour le jeu de boules» (Vayssier), Tarn *boxos* s. f. pl. «jeu de la boule --- à qui fera aller sa boule plus près de l'endroit marqué pour servir de but» (Gary), alabès *juego de bochas* «el juego de los bolos» (Baráibar), cast. dial. *bocha* (MzPi., RFE VII, 22), gall. *bocha* «vejiga, ampolla; burbuja; bola para jugar a las bochas» (*Dicc. Acad. Gall.*; Castelaio, Esc. Dónega, 64.20, 141.22).

DERIV.: -ar 'fer blanc amb una bala o bola': «les bales xiulaven furientes, corrent cada u de nosaltres, de segur, més perill d'ésser *botxat* per les dels propis companys que per les dels enemics», M. Vayreda, *Carlinada*, cap. VI, p. 100; *botxada*; *botxador*; *botxaire*. *Botxegut*. *Botxer*. *Botxeres*. *Botxeria*: 'cada un dels caixons situats al costat de les embarcacions, en la part interior: serveixen per guardar diversos objectes' (L'Escala, 1937).² *Botxeta*; *cançó botxeta* menorq. 'cançó de quatre mots' (BDLC XIII, 159). *Botxi* 'espècie de cabàs'. *Botxic*. *Botxo*. *Botxós*.

¹ Deu ser una derivació d'aquest sentit el que té a la pagesia de Menorca per una veu d'escarn: «un dia, devora es foc, / vaig dir *botxe* a sa padrina; / me va tirar ses esmolles: / *refotxe*, si m'endeвина!» (Camps i Mercadal, *Folkl. Men.* I, p. 105). —² No s'acaba d'entendre aqueix ús menorquí: «Dos Peres i un Bernat / fan un ase acabat. A cada poble hi ha un nom propi al que va comprès s'alou de sa *botxeria*: a Menorca en tenen l'usufruit els Peres» (Camps i Mercadal, *Folkl. Men.* I, 315 i n.).

BOTXI, 'executor de penes de mort i tortures', segurament pres del fr. dial. *botchi*, variant regional i antiga del fr. *boucher* 'carnisser', 'home cruell', 'botxi' —francès dial. de l'Est i francoprovençal—, manlleu lingüístic que s'explica pels esdeveniments tràgics de què foren teatre aquells països francesos a la fi del S. XIV i en el XV. □ 1.ª doc.: docs. de 1405, etc.

Alart, *InvLlCat.*, en troba ja tres exs., datats per aqueixos anys: un de 1405, un de 1406, i un altre

d'una data que no sé precisar prou. El mot català equivalent genuí de *boucher* apareix usual amb el mateix valor per aquells mateixos anys: «donà sentència que li fos tolt lo cap; e anaren per escapçar-lo, e quan foren lla on devia morir, e lo *carnicer* ja tenie la mitat de la spasa treyta --- sent Pau --- inclinà lo cap e dix al *carnicer*: —Fes ço que t'és manat ---», St. Vicent Ferrer (*Sermons* II, 62.13). «He tramès a Perpinyà per haver un *botxi* en un doc. de 1440 (que cita Careta, *Dicc. de Barb.*, s. v. *verdugo*), referent a Empúries i Perpinyà. «Yo, Mestre Grau, / a qui més plau / ser lo *bochi* / del Rey Pasquí, / e lo fiscal ---», en G. Guerau de Montmajor, València a. 1585 (*RHisp.* xxxiv, 546).

¹⁵ Més tard trobem la nostra paraula, *buchin*, en context castellà però en una relació feta a Catalunya i referent al país, en l'any 1616 (*AORBB* IV, 191), *botxi* en un del Rosselló de l'any 1799 (que citem s. v. *tirà*), i avui continua essent un mot comú a totes les regions de la llengua, com ara el Migjorn valencià (MGadea, *T. del Xè* I, 48), el Maestrat (Ga. Girón, s. v.), Eivissa (PzCabreró), etc. Des del català ha aconseguit alguna propagació a fora, però amb consciència del caràcter català del mot, especialment en sard (log. *bučcinu*, *buzzinu*, campid. *bučginu*, ML-Wagner, *RFE* IX, 257), i bastant en castellà, en què ja apareix *bochin* en el S. XVI, en Lope de Rueda (*RHisp.* VII, 252), en el *Romance de Alvaro de Luna*, i fins algun cop en Cervantes i en Covarrubias, i el *DAut.* el dona com a propi de la zona «veïna de Catalunya i València».

Altrament hi ha una forma en -i, que per la manca de -n revela més descobertament la procedència catalana, ha tingut un cert ús en fonts castelles andaluses o «germanesques», ja en el S. XVIII, i en Espanya; ¹ en l'argot castellà o «germanía», apareix bastant i en diverses variants, però s'ha reconegut generalment com a provinent del català: Mayans i Siscar ja indicava en el S. XVIII que el lèxic germanès tenia diversos mots «anticuados, otros lemosines, como belitre, *bochi*, formaje, gorja, fage...» (*Oríg.* I); en el *Vocab. de Germania* de Juan Hidalgo (c. l'a. 1600) apareix la variant assimilada *mochin* i també una derivació regressiva *boche*,² usada així mateix en un *romance de germania* coetani o poc anterior (cit. Rdz. Marín, ed. del Quixot, *Cl. C.* II, 202 n.).

Les vacil·lacions que hi havia hagut sobre l'etimologia de *botxi* quedaren antiquades després del meu citat article del DCEC, en què vaig demostrar, amb tots els detalls útils i explicació completa i satisfactòria, l'etimologia dialectal francesa.³ Com allí explicava, aquest manlleu es comprèn molt bé històricament, pels esdeveniments tràgics de què van ser teatre el Ducat de Borgonya i l'Est de França a la fi del S. XIV i en el XV, des de Joan el Bo fins a Carles el Temerari i Joana d'Arc: execucions i turments famosos, de gran repercussió internacional (més que enlloc potser en el nostre país, tan lligat pels seus sobirans i escriptors amb França, a la fi del S. XIV, i amb contínua correntia comercial, industrial i demogràfica); sobretot Car-